DOI: 10.30816/ICONN4/2017/8

Manifestări ale sacrului și profanului la nivelul structurilor fixe cu nume proprii

Ioana David
Universitatea Tehnică din Cluj-Napoca,
Centrul Universitar Nord Baia Mare, România

Manifestations of the sacred and the profane in phrases with proper names

Abstract: The sacred and the profane are two interfaces of the reality in which speakers' need to adapt/relate to the community to which they belong is compulsory and permanent, achievable by means of actions and language.
In this article, we aim to analyse, from the viewpoint of linguistics, the manifestation of the sacred and the profane on the level of fixed phrases with proper names, as it is known that people have always tried to find access to facets of sacredness to convert into phrases and collocations that confer new valences to communication/speech. Phraseological units containing proper names have consistently reflected people's close relationship with divinity.
In the type of phrases analysed, the action of the sacred and the profane is highlighted not only through Christian and secular onomastic landmarks but also through lexemes specific to religious language, expressions that penetrated the common vocabulary as a result of an ample and long process of *democratization of knowledge*, of intertwining of various discursive types: scientific, journalistic, religious, technological (digital) and literary. The value of fixed structures with proper names and religious/secular terms is not only offered by the significance of these types of lexemes, but also by the increased expressivity generated by the strong connection between the constituent elements.
Keywords: sacred, profane, onomastic term, phraseological units, speech.

1. Preliminarii

Vastul sistem frazeologic românesc cuprinde un număr mare de *solidarizări lexico-semantice*, în a căror componență intră diferite categorii de repere onomastice, construcții pe care le-am numit *structuri fixe*[1] *cu nume proprii*. Am optat pentru această denumire în dorința unei accepțiuni mai permisive a conceptului, prin care să se acopere întreaga paletă de îmbinări stabile de cuvinte, de la sintagme și locuțiuni, la expresii și unități frazeologice, în care sunt inserați diferiți termeni onomastici. Constituindu-se

[1] Denominația adoptată de noi a fost utilizată pentru prima dată în articolul *Onomastic Markers in Romanian Fixed Structures: Sociolinguistic and Cultural Perspectives* al Mihaelei Munteanu Siserman (2015: 67–77).

BDD-V4387 © 2017 Editura Mega, Editura Argonaut
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.143 (2026-11-18 20:52:11 UTC)

ca subclasă a frazeologiei[2], structurile fixe cu nume proprii se individualizează mai întâi prin referentul onomastic, apoi printr-o anumită fixitate organizatorică a elementelor constituente și, în final, prin vădita expresivitate. Regăsim în astfel de frazeologisme nume proprii care acționează uneori ca limitatori semantici (*hârdăul lui Petrache* însemnând închisoare), alteori ca metafore sau potențiatori de sens (*mărul lui Adam* cu înțelesurile „proeminență osoasă din gâtul unui bărbat"; „lucru interzis" și „fructul cunoașterii"). Structurile fixe cu nume proprii devin, în acest fel, apanajul vorbitorului care „are la dispoziție formule «de-a gata», ce perpetuează nu doar aprecieri standardizate convenabile, ci și adevărate norme de conduită și de totală creditare" (Dumistrăcel 2006: 9).

2. Obiectivele și corpusul lucrării

Actul complex al vorbirii se construiește / se dezvoltă pe competența și performanța lingvistică a locutorilor. Semnele și sistemele de semne, alese de aceștia în producerea limbajului, se metamorfozează în instrumente ale integrării sociale și culturale, în care „aspectul lingvistic al performanței vizează atingerea standardelor academice, în vreme ce *aspectul comunicativ* se manifestă în *capacitatea de manipulare contextuală a limbii*" (Rusu 2009: 125). Prin urmare, este necesară, credem noi, o analiză psiho- și sociolingvistică a structurilor fixe cu nume proprii și a impactului pe care acestea îl au în construirea comunicării performante, întrucât:

> „vorbirea noastră curentă e plină de cuvintele altora: cu unele ne contopim total vocea, uitând cui aparțin, cu altele, care se bucură de autoritate în ochii noștri, ne întărim spusele, și, în sfârșit, pe altele le populăm cu propriile noastre tendințe, care le sunt străine ori ostile" (Bahtin 1970: 271).

Luând în considerare aceste aspecte, în studiul de față, ne propunem să identificăm formele de manifestare ale sacrului și profanului la nivelul structurilor fixe cu nume proprii, încercând, de asemenea, să surprindem maniera în care categoriile de repere onomastice (de sorginte religioasă sau laică) influențează competența și performanța lingvistică a vorbitorilor care fac apel la astfel de construcții lexematice în contexte comunicaționale variate.

Corpusul lucrării cuprinde aproximativ 150 de unități frazeologice, fiind constituit pe baza consultării dicționarelor de expresii și citate celebre și a unor articole și studii ale cercetătorilor Stelian Dumistrăcel (1980; 2001), Theodor Hristea (1984), Gheorghe Colțun (2000), Liviu Groza (2005; 2011), Cristinel Munteanu (2013) ș.a. Majoritatea structurilor fixe cu nume proprii supuse cercetării sunt explicate de autorii respectivi, intenția noastră nefiind aceea de a le analiza, ci de a vedea modul în care

[2] Hristea (1984: 140) consideră frazeologia „un compartiment lingvistic deosebit de vocabular și, mai ales, de sintaxă [...], o disciplină lingvistică relativ independentă, care nu poate avea alt nume decât obiectul ei de investigație".

BDD-V4387 © 2017 Editura Mega, Editura Argonaut
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.143 (2026-11-18 20:52:11 UTC)

contribuie la îmbunătățirea comunicării și a felului în care acestea reflectă manifestările sacrului și ale profanului în realitatea obiectivă. Pe celelalte le vom interpreta în note de subsol. Menționăm că nu au fost luate în discuție sintagmele și expresiile care conțin repere onomastice de sorginte mitologică, organizate într-o categorie distinctă în cadrul structurilor fixe cu nume proprii.

3. Sacrul și profanul – considerații teoretice și manifestări

Interfețe ale aceleiași realități, *sacrul și profanul* reprezintă coordonatele unui univers pe care omul a încercat să îl înțeleagă și să îl modeleze astfel încât acesta să corespundă aspirațiilor sale de cunoaștere și nevoilor lui spirituale și trupești. Definit drept „act misterios: manifestarea a ceva «total diferit» a unei realități ce nu aparține lumii noastre, în obiecte care fac parte integrantă din lumea noastră, «naturală», «profană»" (Eliade 1992: 13), sacrul desemnează acel „ganz andere" (Otto 2005: 29) sau „mysterium fascinans" (*Ibidem*: 13), adică *puterea* prin care ființa (omul / persoana) e capabilă să atingă perfecțiunea și prin care Ființa (Divinitatea / Dumnezeu) își poate destăinui minunata plenitudine. Profanul poate fi înțeles, credem noi, ca dimensiune antagonică a sacralității, caracterizând lucruri și fapte care exclud religiosul, având sinonime apelativele: *laic*, *necunoscător*, *neinițiat*, *neștiutor*, chiar *necredincios.* Se impune precizarea că principiul sacrului nu trebuie asociat întotdeauna cu *binele*, așa cum nici profanul nu poate fi identificat cu *răul.*

Cele două concepte se răsfrâng asupra tuturor palierelor existenței umane, prin urmare și asupra limbajului ca formă de relaționare între indivizi.

3.1. ***Manifestări ale sacrului***

Imaginarul religios, considerat, alături de mitologie, o importantă sursă de formare a numeroase structuri fixe cu nume proprii, cu valoare afectivă sau didactică, „la care vorbitorii fac apel în scop persuasiv, pentru a obține un anumit efect prin autoritatea termenului religios" (Necula 2008: 89), acționează la nivelul unităților frazeologice sub forma mai multor tipuri de repere onomastice, începând cu antroponimele și toponimele, continuând cu numele unor sărbători religioase sau anumite formule atipice[3] conceptului.

Antroponimele de sorginte biblică din cadrul structurilor fixe cu nume proprii ilustrează pe de-o parte bogăția scrierilor bisericești în care sunt amintite / prezentate *entități sacre*, protectoare ale oamenilor, iar pe de altă parte imaginația și creativitatea utilizatorilor care le-au inserat în expresii specifice limbajului comun. În funcție de treptele pe care se situează reprezentanții divinității, antroponimele religioase pot fi împărțite în:

a. Repere onomastice referitoare la „Sfânta Treime" (Tatăl, Fiul și Duhul / Spiritul

[3] Ne referim aici la apelativele create de vorbitori pentru a desemna forțele malefice opuse reprezentărilor divine: Aghiuță, Belzebut, Lucifer, Michiduță, Sarsailă, Scaraoțchi, Cavalerii Apocalipsei etc.

BDD-V4387 © 2017 Editura Mega, Editura Argonaut
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.143 (2026-11-18 20:52:11 UTC)

Sfânt). Sunt cel mai bine reprezentate în fondul frazeologic național (și nu numai), întrucât vorbitorii au dorit să se afle în legătură permanentă cu *Instanța Absolută* care guvernează lumea prin cele trei ipostaze ale Sale. Cunoscând materializări lexematice distincte: *Dumnezeu, Domnul / Doamne, Tatăl, Hristos (Cristos), Duhul / Spiritul Sfânt*, acestea s-au integrat în structuri fixe cu vechime mare în limba română, de forma *a fi biciul lui Dumnezeu*; *a fi pâinea lui Dumnezeu*; *uitat de Dumnezeu*; *a merge cu Dumnezeu înainte*; *a prinde pe Dumnezeu de un picior*; *omul lui Dumnezeu*[4]; *a-i pune Dumnezeu mâna-n cap*; *a se crede Dumnezeu*; *brâul lui Dumnezeu*; *a-i da Domnul cât poate duce*; *a lăsa în plata Domnului*; *a purta ca pe chivotul Domnului*; *mai de Doamne-ajută*; *a-i pleca sufletul la Tatăl ceresc*; *a-i da una în numele Tatălui*; *a aștepta ca pe Hristos*; *a avea mire pe Hristos*; *a pătimi ca Hristos pe cruce* etc. Chiar dacă nu intră în categoria structurilor fixe cu nume proprii, expresiile *a-și da duhul*; sărac cu duhul; *vorbe de duh*; *într-un duh* pot completa repertoriul frastic referitor la *Trinitatea divină* în demersul nostru de a surprinde manifestările sacrului la nivelul unor îmbinări stabile de cuvinte atât prin intermediul diferitelor clase onomastice, cât și prin mijlocirea unor lexeme specifice limbajului religios.

b. Nume de profeți / personaje biblice cunoscute din *Vechiul Testament* completează categoria antroponimelor din cadrul *frazeologismelor onomastice*[5], în încercarea vorbitorilor de a-și apropia și apropria Transcendentul: *din coasta lui Adam*; *costumul lui Adam*; mărul lui Adam; *a se lipsi ca Adam de rai*; a trăi ca-n sânul lui Avram; *scara lui Iacob*; *plângerile lui Ieremia*; *suferințele lui Iov*; *arca lui Noe*; *toiagul lui Moise*; *a sta ca Moise în fața faraonului*; *judecata lui Solomon*.

c. Referințe onomastice al căror semantism valorifică, la nivelul structurilor fixe cu nume proprii, viața pământeană a Fiului lui Dumnezeu, a ucenicilor, a martirilor din secolele care au urmat răstignirii lui Hristos sau a unor sfinți, care au rămas în memoria colectivă datorită impactului puternic pe care l-au avut asupra comunității creștine: *a purta de la Ana la Caiafa*; *convertirea lui Dismas*; *arginții lui Iuda*; sărutul lui Iuda; *a fi Toma necredinciosul*; a se lepăda ca Petru de Hristos; *a se spăla pe mâini ca Pilat din Pont*; *vrei, nu vrei, bea Grigore aghiasmă!*

d. Apelative feminine de sorginte biblică, care au suferit, însă, o degradare semantică în expresii de genul: *a pierde ca Eva raiul*; *fiicele Evei*; *a face pe Maica Precista*; *a da la Maica Precista*; a se întâlni cu Sfânta Paraschiva.

O serie de toponime religioase completează inventarul de structuri fixe cu nume proprii, care integrează în discursul vorbitorilor principiul sacrosanct: *turnul Babel*; *captivitate în Babilon*; *trâmbițele Ierihonului*; *prăbușirea zidurilor Ierihonului*; *Sodoma și*

[4] Prin intermediul sintagmei utilizatorii se pot referi fie la acele persoane care trăiesc respectând poruncile lui Dumnezeu, fie la cei care sunt reprezentanții Lui pe pământ: sfinții, profeții, preoții, călugării etc. Th. Capidan (1925–1934: 175–178) explică, în volumul al doilea, sensul unor expresii asemănătoare prezente atât în dialectul dacoromân, cât și în cel meglenoromân.

[5] Dana-Marina Dumitru (2004: 9) atribuie denumirea de frazeologism onomastic tuturor sintagmelor și expresiilor care au în structură nume proprii de orice fel.

BDD-V4387 © 2017 Editura Mega, Editura Argonaut
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.143 (2026-11-18 20:52:11 UTC)

Gomora. Unele spații geografice s-au transformat, de-a lungul timpului, în locuri de pelerinaj cu influență benefică asupra călătorilor din punct de vedere spiritual: *drumul Golgotei*; *a avea rude la Ierusalim*, surprinzând, totodată, nevoia constantă a omului de a-și conserva legătura cu Divinitatea.

Denumirile sărbătorilor creștine se instituie ca nuclee ale unor structuri fixe de forma *a îngrășa porcul în Ajun*; *gerul Bobotezei*; *din an în Paști, de la Ispas la Crăciun*; *din Paști în Crăciun*; *a se potrivi ca fasolea în ziua de Paști*, iar participarea comunității la astfel de evenimente imprimă celor prezenți, dar nu numai, anumite conduite în plan social și trăiri interioare intense, puse în valoare prin intermediul limbajului și, implicit, al „discursului repetat"[6].

Vorbitorii au redat în comunicare latura negativă a vieții atât prin anumite lexeme – *drac*[7], *iad*, *moarte* etc. –, cât și prin intermediul unor structuri fixe cu nume proprii ca: *a-l purta Aghiuță / Michiduță*; *cavalerii Apocalipsei*; *oastea lui Belzebut*; *a se închina Mamonei*, în timp ce latura pozitivă a putut fi sugerată, alături de frazeologismele onomastice amintite anterior, și prin alți termeni – *cer*, *rai*, *înger*[8] –, expresiile rezultate oglindind modul în care omul a perceput lumea, după cum observăm, clădită pe două noțiuni divergente – binele și răul.

3.2. ***Manifestări ale profanului***

Înainte de apariția textelor laice și de constituirea literaturii culte moderne, locutorii (inspirându-se din scrierile biblice și din cele mitologice) au apelat la instanțe protectoare infailibile pentru a-și construi mesajele, însă mai târziu au simțit nevoia de a-și îndrepta privirea spre entități / emisfere tangibile, pe care le-au inclus în comunicarea

[6] Coșeriu (2000: 258–259) desemnează prin *discurs repetat* „tot ceea ce în vorbirea unei comunități se repetă într-o formă mai mult sau mai puțin identică sub formă de discurs deja făcut sau combinare mai mult sau mai puțin fixă, ca fragment lung sau scurt, a ceea ce s-a spus deja".

[7] În DEX (2016: 358) acest termen este definit drept „ființă imaginată de sex masculin întruchipare a spiritului rău" având sinonimele „aghiuță, demon, diavol, încornoratul (art.), naiba (art.), necuratul (art.) satană, tartor, (livr.) belzebut, (rar) scaraoțchi, (pop. și fam.) michiduță, nichipercea (art.), pârlea (art.), sarsailă, (pop.) faraon, idol, împelițatul (art.), mititelul (art.), nefârtatul (art.), nevoia (art.), pârdalnicul (art.), procletul (art.), pustiul (art.), vicleanul (art.), cel-de-pe-comoară, cel-din-baltă, ducă-se-pe-pustii, ucigă-l-crucea, ucigă-l-toaca, (înv. și reg.) mamon, săcretul (art.), sotea (art.), (reg.) hâdache, năpustul (art.), spurc, spurcat, șeitan, șotcă, ucigan, (Transilv., Ban. și Maram.) bedă, (Mold. și Bucov.) benga (art.), (prin Bucov.) carcandilă, (Transilv. și Mold.) mutul (art.), (prin Mold. și Bucov.)". Expresiile care conțin lexeme ce denumesc spirite malefice sunt extrem de numeroase și nu redau întotdeauna numai aspecte negative ale vieții. Acestea pot reliefa și însușiri pozitive ale oamenilor prin îmbinări stabile de cuvinte precum: „a fi al dracului" (descurcăreț / energic / isteț); „a nu avea nici pe dracul" (a fi sănătos tun / a nu avea nicio problemă); „a da mâna cu dracul" (a se îmbogăți) etc. Vezi și Coșbuc cu foaia „Dracul în zicătoarele și proverbiile noastre"(samanatorul.blogspot.com/2015/03/george-cosbuc-dracul-in zicatori-si.html), Popușoi (2014: 383- 390)) și Groza (2016: 115- 122).

[8] Pop (2014: 153–164) prezintă imaginea ființelor spirituale cu aripi în frazeologia română și spaniolă analizând construcții ca „a avea suflet de înger"; „a avea răbdare de înger"; „slab / tare de înger"; „a dormi ca un îngeraș"; „frumos ca un înger"; „a se simți ca-n rai" etc.

BDD-V4387 © 2017 Editura Mega, Editura Argonaut
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.143 (2026-11-18 20:52:11 UTC)

interpersonală cu scopul de a accentua influența pozitivă a modelelor din lumea reală. Așa s-a format un număr mare de structuri fixe cu nume proprii, prin care sunt evocate personalități istorice / științifice naționale și universale, eroi locali sau personaje literare / culturale celebre.

La nivelul structurilor fixe cu nume proprii, din fondul frazeologic românesc, predomină antroponimele / hipocoristicele *Dorel, Ghiță, Gheorghe, Ion, Mărie, Mitică, Păun, Tănase, Tilică* devenite „nume proprii generice" (Felecan 2014: 150), utilizate de vorbitori pentru a încadra particularul într-o tipologie. Expresiile *a face pe Ghiță-n păpușoi*; *a fi Ion / Gheorghe*; *a fi Hopa-Mitică*; *aceeași Mărie cu altă pălărie*; *acarul Păun; a sta lemn Tănase*; *a fi Tilică prostul* evidențiază „păcate" (prostia, naivitatea, bufoneria etc.), pe care societatea a încercat să le îndrepte.

Tot în categoria antroponimelor putem include și numele unor personalități istorice, care au suscitat interesul vorbitorilor, la care aceștia au încercat să se raporteze nu numai prin comportament și atitudine, ci și prin limbaj. Identificăm astfel:

a) structuri fixe cu nume proprii create de la personaje din istoria universală*: viața lui Aldo Moro*; *fiii lui Brutus*; *calul lui Caligula*; *a da Cezarului ce-i al Cezarului*; *elocința lui Cicero*; *lista lui Schindler* și

b) unități frazeologice având drept centru semantic nume de eroi / antieroi locali: *viața lui Berilă*; a trăi ca Bimbașa-Sava; *a avea boala lui Calache*; *după legea lui Caragea*; *ocaua lui Cuza*; *a-i da nas lui Ivan*; *vodă, da, și Hâncu, ba*; *de neamul Hâncului*; *de pe vremea lui Pazvante Chiorul* sau *Terente, crai de baltă*[9].

Majoritatea acestor expresii oglindesc dorința oamenilor de a prelua prototipul / antimodelul și de a-l transpune, sub o formă sau alta, în viața cotidiană pentru a împărtăși cu ceilalți anumite valori morale, spirituale, naționale sau universale sau de a surprinde anumite fapte negative care afectează puternic o colectivitate.

Diferite personalități științifice și artistice, autohtone sau străine au produs prin realizările lor fie evoluția societății omenești și admirația compatrioților, numele lor regăsindu-se în structuri fixe precum *cercurile lui Arhimede*; *mărul lui Newton*; *câinele lui Pavlov*; *memorie* à *la Seneca / Iorga*; *cinstea lui Xenocrate*, fie groaza și deznădejdea celor din jur, fiind actualizate discursiv în unități frazeologice de forma *pacientul lui Ciomu*[10]; *prăpastia lui Pascal*; *a fi pe nicăieri ca Vida Gheza*[11] etc.

[9] Cunoscută și utilizată mai ales în regiunea Brăilei și a Deltei Dunării și actualizată în discursul unor politicieni (vezi declarația lui Mihai Tudose din data de 29 august 2017 referitoare la instituțiile bancare din România: „Iertați-mă, dar Terente era copil mic pe lângă voi! Chiar era băiat bun!" (www.adevarul.ro/economie/bani)), colocația a primit semnificația de „bărbat cu sexualitate puternic afirmată" și „hoț sau violator notoriu". În contextul amintit, politicianul a vrut să atragă atenția asupra faptului că băncile practică astăzi o formă de hoție mascată prin contractele pe care le încheie cu clienții și prin modul în care își externalizează profitul.

[10] Sintagma a căpătat înțelesul „impotență fizică", iar prin extindere semantică „impotență financiară" și „incultură muzicală", expresie apărută în urma unei erori medicale, pe care un medic numit Ciomu a săvârșit-o în timpul unei operații, acesta secționându-i pacientului, în trei locuri, organul genital.

[11] Vida Gheza, renumit sculptor maramureșean, și-a văzut spulberat visul de a realiza unele

BDD-V4387 © 2017 Editura Mega, Editura Argonaut
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.143 (2026-11-18 20:52:11 UTC)

Într-o categorie aparte de antroponime pot fi încadrate numele participanților la evenimentele / întâmplările din numeroase opere literare aparținând culturii universale / naționale, deoarece acestea nu denumesc ființe, ci instanțe textuale din lumea ficțională, care ar putea exista în realitate. Categoria *frazeologismelor onomastice* fundamentate pe baza numelor unor personaje ilustre poate fi împărțită în:

a. Structuri fixe create de la nume de personaje din literatura universală: *lampa lui Aladin*; *peștera lui Ali Baba*; *sete de Gargantua*; *cinstite Iago!*; *a fi Muc cel Mic*; *carabinierii lui Offenbach*; *urâțenia lui Quasimodo*; *gașca lui Robin Hood*; *ochiul lui Sauron*; *poveștile Șeherezadei*.

b. Sintagme și expresii formate de la nume de eroi din beletristica românească: *a se chema Arsene*; *a cârpi anteriul lui Arvinte*; *a fi Cănuță om sucit*; *satul lui Cremene*; *Poiana lui Iocan*[12]; *din gardul Oancei / Mântulesei*; *a se supăra ca Neagu pe sat*; *ceata lui Papuc*; *plânsul lui Păcală*; *cuiul lui Pepelea*; *a pătimi ca Stan Pățitul*.

Observăm că accesul oamenilor la literatura cultă a favorizat intensificarea prezenței structurilor fixe cu nume proprii în discursul vorbitorilor, antiexemplul înlocuind, de multe ori, modelul în încercarea emițătorilor de a accentua rolul constructiv al comportamentelor, atitudinilor și faptelor pozitive, tactică asemănătoare cu cea utilizată în psihologia inversă[13]. Limbajul, prin semnele și sistemele de semne specifice, devine indicator al nivelului de educație al utilizatorilor.

Clasa designativă a referințelor onomastice din structurile fixe cu nume proprii în care este valorizată puterea de „augmentare semasiologică"[14] a profanului cuprinde, de

---

opere din cauza unui pădurar, care, din dorința de a-l ajuta pe artist, a scurtat și îndreptat trunchiurile răsucite ale copacilor pe care maestrul dorea să le transforme în obiecte de artă.

[12] Utilizată în numeroase contexte comunicative (de la titlul unei publicații, denumiri de forumuri sau bloguri, până la articole și titluri de articole, de exemplu „De la poiana lui Iocan, la cafeneaua geopolitică"), sintagma nu a fost, încă, explicată în lucrările de specialitate, dar a devenit sinonimă, pe baza contextelor, cu: *loc în care se discută orice*, *loc de informare în care oamenii pot schimba păreri* și *spațiu al exprimării libere*, similar agorelor grecești. Fierăria lui Iocan, personaj al romanului *Moromeții* scris de Marin Preda, este locul în care sătenii din Siliștea-Gumești se adună pentru a afla noutățile și pentru a schimba câte-o vorbă.

[13] Donald Dutton și Artur Aron au realizat în anul 1974 experimentul „Fenomenul Romeo și Julieta" prin intermediul căruia au demonstrat că impunerea sau interzicerea anumitor conduite creează o atitudine de respingere din partea oamenilor. Fenomenul stă la baza psihologiei inverse, definite ca „metodă prin care cineva este determinat să adopte un anumit comportament sugerându-i-se să se comporte exact în manieră inversă. Tehnica se bazează pe fenomenul reactanței psihologice, în care o persoană căreia i se cere să se comporte într-un anumit mod va resimți o restrângere a libertății sale și va acționa în manieră opusă" (http:// www.infopsihologia.ro/2011/10/psihologia-inversa).

[14] Prin *augmentare semasiologică* a profanului înțelegem atât transferul de semnificații între elementele constituente ale structurilor fixe cu nume proprii pe baza unor caracteristici comune / asemănătoare (vezi *a nimeri ca orbul Brăila* în care, substantivul propriu a fost utilizat datorită asemănării lui fonetice cu a cuvântului german *Brille* „ochelari" (cf. Bojan 1971: 259–266; Dumistrăcel 2001: 282–283)), cât și multiplicarea semantică a reperelor onomastice (de exemplu *a descoperi America*, unitate frazeologică ale cărei sensuri sunt „a descoperi ceva neașteptat"

BDD-V4387 © 2017 Editura Mega, Editura Argonaut
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.143 (2026-11-18 20:52:11 UTC)

asemenea, și categoria toponimelor, cu grupele semantice aferente: hidronime, oiconime, oronime sau toponime majore, fiind bine reprezentată la nivelul acestor unități frazeologice.

Toponimele din structurile fixe cu nume proprii, uzitate de către vorbitorii români, au fost convertite în „oaze" semantice în jurul cărora s-a fixat înțelesul acestor expresii. Intenția utilizatorilor a fost de a se raporta la regiuni cât mai cunoscute de ceilalți participanți la comunicare, pentru ca mesajul să fie corect decodificat și bine înțeles, clasa acestor frazeologisme întemeindu-se pe:

a) hidronime străine: *a trece Rubiconul* și locale: *a veni cu pluta pe Bistrița*; *a căra apă-n Dunăre*; *a se face Dunăre de mânios*; *a făgădui Oltul cu totul*; *cât e Prutul și pământul*;

b) oiconime care fac parte din toponimia altor țări: *farul din Alexandria*; *a merge la Canossa*; *tufă de Veneția* și de sorginte națională: *a nimeri ca orbul Brăila*; *papugiu de București*; *a sta Buzău*; *crai de Dorobanți*[15]; *a auzi câinii / cocoșii în Giurgiu*; *a o întoarce ca la Ploiești*; *a avea gură de Târgoviște*; *a fi bun de dus la Mărcuța / Socola*[16].

c) toponime majore și oronime internaționale: *a descoperi America*; *drumul Damascului*; *a fi ceva putred în Danemarca*; *a cuceri Everestul*; *a clădi castele în Spania*; *a mânca păinică de Spania*[17] sau locale: *atâta pagubă-n Moldova*; *a bate toba-n Moldova de se-aude la Craiova*; *a fura ca-n codrul Vlăsiei*, intrate în fondul frazeologic autohton.

*3.3. **Între sacru și profan***

Vechimea și uzul îndelungat al structurilor fixe cu nume proprii de sorginte biblică a oferit vorbitorilor posibilitatea de a le insera în contexte foarte variate, ceea ce a favorizat extinderea semantică și „migrarea" a numeroase expresii și sintagme dinspre

---

și „a lăuda o faptă lipsită de importanță", ambele interpretări constituindu-se de la toponimul *America,* continent descoperit de Cristofor Columb, și redescoperit de către Amerigo Vespucci).

[15] Sintagma cu centrul de grup substantivul comun „crai", întrebuințat cu sensul figurat de „tânăr ușuratic, căutător de aventuri amoroase" însoțit de adjunctul locativ „de Dorobanți", reprezentând un cartier din București și spațiu al întâlnirii tinerilor cu situație financiară bună, a căpătat înțelesul de „dandy local; tânăr care iese în evidență numai prin eleganța exagerată aproape ridicolă". Daiana Felecan (2011: 558–574) analizează și alte sintagme de acest fel, prezente în limbajul tinerilor și utilizate cu scopul de a evidenția diversitatea „personajelor" care frecventează anumite locuri pentru a-și demonstra „valoarea". Aceeași autoare explică rolul unor antroponime neconvenționale care „sunt simultan fapte de «discurs repetat» și de «tehnică liberă»" (2013a: 756–766), fiind obținute prin asocierea substantivelor comune *diva, milionarul, moartea, perversul* sau a numelor unor celebrități *Elvis, Maradona, Sharon Stone* cu toponimele *Izvorani, Pipera, Târgu-Ocna, Carpați, România*, care le sporesc valoarea și expresivitatea.

[16] Termenii onomastici din această structură fixă cu nume proprii (cu toate variantele sale) reflectă adaptarea ingenioasă a discursului vorbitorilor la repere înrădăcinate în mentalul colectiv dintr-o anumită regiune geografică.

[17] Expresia utilizată de vorbitori a fost pusă în valoare pentru prima dată de Mircea Dinescu (2006: 145) într-o poezie, căpătând înțelesul general de „a trăi departe de cei dragi, a trăi într-o țară străină". Reperul onomastic a fost ales deoarece în Spania trăiește un număr însemnat de conaționali și acest stat european se află în punctul vestic cel mai îndepărtat al continentului, alături de Portugalia.

BDD-V4387 © 2017 Editura Mega, Editura Argonaut
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.143 (2026-11-18 20:52:11 UTC)

sacru spre profan, din registrul religios spre limba comună. Frazeologismele de acest fel își dovedesc influența sacră prin reperul onomastic încorporat, dar din punct de vedere semasiologic aparțin profanului.

Structura fixă *a avea rude la Ierusalim*, cu sensul de bază „a avea neamuri în Țara Sfântă, care prin rugăciunile lor ar înlesni apropierea de Dumnezeu a întregii familii", a dobândit, în timp și în funcție de situația comunicativă, înțelesul „a avea susținători din umbră" sau „a avea pile și relații, adică a cunoaște persoane influente prin intermediul cărora ai putea obține foloase necuvenite". Se observă că prin înnoirea semnificațiilor, s-a produs o degradare semantică a expresiei, aceasta indicând astăzi decăderea spirituală a acelor persoane care încearcă să-și atingă scopurile prin orice mijloace. Funcția sacră a toponimului „Ierusalim" a fost anulată, termenul onomastic intrând în relație de sinonimie cu adjectivele „importante; influente; însemnate; puternice; sus-puse". De asemenea, perifraza *a da una în numele Tatălui* a cunoscut doar materializarea semantică profană, întrucât înțelesul de bază al colocației a fost și a rămas mereu același: „a-i da cuiva una în cap". Îmbinarea de cuvinte „în numele Tatălui" nu se referă la *Ființa Supremă*, ci la semnul crucii pe care credincioșii îl fac atunci când se roagă la *Dumnezeu*, creștinii atribuindu-I „Tatălui" cel mai înalt loc de pe trup – fruntea / creștetul capului.

Frazeologismele care înfățișează legătura oamenilor cu Divinitatea se remarcă printr-o mare expresivitate, ceea ce a permis alunecarea sensului acestora spre registrul profan. Prin construcțiile stabile de cuvinte *a prinde pe Dumnezeu de un picior*; *a-i pune Dumnezeu mâna-n cap* sau *a-l ține Dumnezeu de păr*, vorbitorii nu înțeleg în sens propriu că Dumnezeu îl ține pe muritor de păr sau că i-a pus mâna-n cap, ci presupun că omul a avut noroc sau a ieșit dintr-o situație grea (vezi Dumistrăcel 2001: 130). Aceeași tendință de desacralizare se observă și în cazul sintagmelor *arca lui Noe* („loc al salvării prin credință" și „aglomerare de făpturi / lucruri de mare diversitate"); *turnul Babel* („poarta spre Dumnezeu" și „loc cosmopolit"; „situație încurcată"; „reuniune haotică de elemente / amestecătură de lucruri sau de idei confuze"); *toiagul lui Moise* („imaginea autorității divine"; „simbolul pedepsei și al disciplinării") ș.a. În opinia Daianei Felecan sintagmele nominale care desemnează personaje biblice funcționează ca nume proprii „by reconsidering the traditional semantic sphere of the concept of *anthroponym*" (2013b: 223) și „do not designate the *initial referent* directly (hence they do not signal it as being already introduced in space), but by resorting to a *secondary referent* (*Ibidem*: 222). Prin intermediul structurilor fixe cu nume proprii de forma: *fiica Irodiadei*; *fiul Celui Preaînalt*; *fiul lui David*; *fiul Mariei*; *mama lui Isus* etc. este evocat rolul referentului secundar (mama, un strămoș, tatăl, autoritatea divină) în luarea deciziilor, *în* comportamentul sau în viața purtătorilor acestor denumiri și, totodată, este garantată unicitatea celor denotați. Aceste construcții lexicale relevă fie descinderea / revărsarea sacrului în profan (*fiul celui Preaînalt ș.c.l.*), fie falsa metamorfozare a profanului în sacru (vezi *fiica Irodiadei*[18]).

[18] Semnificațiile numelui Salomeea, purtat de fiica vitregă a lui Irod, sunt (conform *Dicționarului de nume biblice*) cea pașnică, cea desăvârșită, cea de neatins, calități pe care fata nu

BDD-V4387 © 2017 Editura Mega, Editura Argonaut
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.143 (2026-11-18 20:52:11 UTC)

Pornind de la modul în care textele religioase au fost receptate de către vorbitori și a felului în care diferitele referințe biblice au fost inserate și utilizate în discursul liber / repetat, Liviu Groza (2016) împarte frazeologismele în:

> *„expresii biblice propriu-zise,* care au legătură evidentă cu textul canonizat al Bibliei, *expresii parabiblice,* provenite din legende populare, credințe superstiții și reprezentări de inspirație religioasă, derivate din textele biblice, și *expresii bisericești* care fac referire la practici și dogme ale cultului creștin și care constituie terminologia de specialitate a domeniului respectiv" (2016: 115- 122).

În prima categorie autorul include și următoarele structuri fixe cu nume proprii: *sărutul lui Iuda*; *a fi sărac ca Iov*; *David și Goliat* sau *Eu sunt Alfa și Omega!*. Expresiile *a fi din coasta lui Adam*; *a fi rudă de pe Adam*; *a se lipsi de ceva ca Adam de rai*; *costumul lui Adam*; *a nu avea niciun Dumnezeu*; *a lăsa pe cineva în plata / grija Domnului*; *până la Dumnezeu te mănâncă sfinții* și pragmatemele[19] *Mergi cu Dumnezeu!*; *Să dea Dumnezeu!*; *Ce Dumnezeu!*; *Doamne Dumnezeule!* etc. sunt încadrate în cea de-a doua categorie. În clasa expresiilor bisericești sunt amintite construcțiile frazeologice cu nume proprii *a ști ca pe Tatăl nostru* (aici făcându-se referire la titlul rugăciunii) și *a trimite de la Ana la Caiafa,* lista putând fi completată, credem noi, cu îmbinările stabile de cuvinte *a îngrășa porcul în Ajun*; *convertirea lui Dismas*; *din an în Paști, a se potrivi ca fasolea-n ziua de Paști* etc. Indiferent de clasificările propuse de cercetători, majoritatea structurilor fixe cu nume proprii care au în componență repere onomastice de sorginte religioasă se află la interferența dintre sacru și profan, contextul comunicativ fiind cel care permite analiza semantică și poziționarea acestor fapte de limbă într-o anumită sferă de influență (biblică / laică).

Așadar, în procesul de secularizare a societății omenești, pe toate palierele existențiale, prin urmare și la nivelul discursului, sacrul s-a disipat în profan, primind multiple valențe secundare / figurate. Astfel însușirea de bază a lucrurilor sau sensul primar al faptelor de limbă (deci și al structurilor fixe cu / fără nume proprii) este greu de recuperat de către unii vorbitori; pentru aceștia construirea comunicării performante devine, uneori, o aventură cu final neașteptat. Cu toate acestea, contextele comunicative care facilitează îmbogățirea semnificațiilor cuvintelor / expresiilor, pot reprezenta, împreună cu alți factori[20], modalități prin care participanții la actul vorbirii regăsesc semantismul inițial al unităților frazeologice / structurilor fixe cu nume proprii.

---

le are. Prin unduirile lascive ale trupului ea stârnește pasiuni puternice / nelegitime și dorințe nepermise în rândul privitorilor și admiratorilor. Salomeea devine simbolul răului, al plăcerilor interzise, al conduitelor imorale, „o a doua Irodiadă" (Mănucu: 2003). De aceea sintagma *fiică a Irodiadei,* prin care este desemnată de către apostolul Marcu în pasajele biblice, este mult mai potrivită pentru a surprinde adevărata personalitate a fetei.

[19] Aici cu sensul de expresii / formule de salut / urări / imprecații a căror semnificație „poate fi înțeleasă doar în raport cu situația de comunicare la care se referă" (Groza 2016: 120).

[20] Printre factorii demni de a fi amintiți aici enumerăm: statutul social, nivelul de educație al vorbitorilor, grupul etnic căruia îi aparțin și creativitatea.

BDD-V4387 © 2017 Editura Mega, Editura Argonaut
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.143 (2026-11-18 20:52:11 UTC)

4. Considerații finale

Structurile fixe cu nume proprii contribuie la sporirea zestrei culturale și lexicologice a vorbitorilor, care, în încercarea de a construi comunicări eficiente, creează inedite simbioze între faptele de limbă. Referințele onomastice (religioase și laice) din unitățile frazeologice acționează, în plan discursiv, ca instrumente indispensabile interacțiunii lingvistice rafinate.

Prezența sacrului în structurile fixe cu nume proprii, prin referințele onomastice amintite, ilustrează nevoia vorbitorilor de a se afla în legătură cu tot ceea ce este „sfânt" și reprezintă o cale de conectare între indivizii diferitelor comunități etnice și religioase.

Cu toate *convergențele și divergențele semantice*[21] datorate anumitor situații comunicative, *frazeologismele onomastice* sunt generatoare, credem noi, de comportamente pozitive în plan social. Prin evocarea numelor unor entități religioase, istorice, culturale sau științifice în discurs, vorbitorii au tendința / capacitatea de a-și însuși idei, valori și atitudini morale (pe care acestea le-au impus în societate), dar și dorința / posibilitatea de a corecta, prin intermediul limbajului, aspectele negative ale vieții.

În concluzie, structurile fixe cu nume proprii, în care sunt inserate repere onomastice sacre sau profane, devin indicatori ai nivelului de educație al locutorilor, nu atât prin mulțimea unităților lexematice asimilate în vocabularul personal, cât, mai ales, prin ingeniozitatea și talentul vorbitorilor de a le combina în contexte comunicative cât mai variate.

Bibliografie

*** 2016. *Dicționarul explicativ al limbii române*. Ediția a II-a revăzută și adăugită. București: Editura Univers Enciclopedic Gold (DEX).

Bahtin, M. 1970. *Problemele poeticii lui Dostoievski*. București: Editura Univers.

Bojan, M. 1971. Expresii românești cu conținut istoric. CL XVI (2): 259–266.

Capidan, Th. 1925–1934. *Meglenoromânii II. Literatura populară la meglenoromâni*. București: Editura Cultura Națională.

Colțun, Gh. 2000. *Frazeologia limbii române*. Chișinău: Editura Arc.

Coșbuc, G. 2015. *Dracul în zicătoarele și proverbiile noastre*. www.samanatorul.blogspot.com/2015/03/george-cosbuc-dracul-in zicatori-si.html (accesat în septembrie 2017).

Coșeriu, E. 2000. *Lecții de lingvistică generală*. E. Bojoga (trad.). Chișinău: Editura Arc.

Dinescu, M. 2006. *Cele mai frumoase 101 poezii*. București: Editura Humanitas.

Dumistrăcel, S. 1980. *Lexic românesc. Cuvinte. Metafore. Expresii*. București: Editura Științifică și Enciclopedică.

Dumistrăcel, S. 2001. *Până-n pânzele albe. Dicționar de expresii românești*. Iași: Institutul European.

Dumistrăcel, S. 2006. *Limbajul publicistic românesc din perspectiva stilurilor funcționale*. Iași: Institutul European.

Dumitru, D. M. 2004. *Ça tombe comme à Gravelotte. Frazeologisme franceze cu nume propriu.* Craiova: Editura Aius.

[21] Compară *a pătimi ca Stan-Pățitul* (a avea parte de multe necazuri din cauza naivității) și *a întreba pe Stan-Pățitul* (a consulta un om priceput (Ene 2010: 208)).

BDD-V4387 © 2017 Editura Mega, Editura Argonaut
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.143 (2026-11-18 20:52:11 UTC)

Eliade, M. 1992. *Sacrul și profanul*. București: Editura Humanitas.

Ene, D. 2010. Conceptul de echivalență în traducerea îmbinărilor stabile de cuvinte din limbile engleză și română. *Philologica Jassyensia* VI (2): 199–210.

Felecan, D. 2011. Names within the Romanian Public Space: Formation Patterns and Communicative Functions. În *Cultural Spaces and Archaic Background, The International Conference of Intercultural Studies and Comparativism "Cultural spaces and archaic foundations", Baia Mare, 2010*, D. Suiogan, Șt. Mariș, C. Dărăbuș (coord.), 558–574. Baia Mare: Ethnologica Publishing.

Felecan, D. 2013a. Antroponimia formelor de numire neconvenționale – perspectivă lingvistică și culturală. În *Proceedings of the Second International Conference on Onomastics "Name and Naming". Onomastics in Contemporary Public Space,* 756–766. Cluj-Napoca: Editura Mega & Argonaut.

Felecan, D. 2013b. Mediated Naming: The Case of Unconventional Anthroponyms (UA). *Names: A Journal of Onomastics* 61 (4): 219–229.

Felecan, D. 2014. *Pragmatica numelui și a numirii neconvenționale de la paradigme teoretice la practici discursive*. Cluj-Napoca: Editura Mega, Argonaut.

Felecan, D., A. Bugheșiu. 2013. User Names as Unconventional Anthroponyms. În *Onomastics in Contemporary Public Space*, Oliviu Felecan, Alina Bugheșiu (eds.), 520–530. Newcastle upon Tyne: Cambridge Scholars Publishing.

Groza, L. 2005. *Dinamica unităților frazeologice în limba română contemporană*. Bucureşti: Editura Universității din București.

Groza, L. 2011. *Probleme de frazeologie. Studii. Articole. Note*. București: Editura Universității din București.

Groza, L. 2016. Expresii biblice, parabiblice și bisericești în frazeologia limbii române. În *Receptarea Sfintei Scripturi: între filologie, hermeneutică şi traductologie. Lucrările Simpozionului Național „Explorări în tradiția biblică românească şi europeană"*, IV, 115–122. Iași: Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza". www.diacronia.ro/indexing/details/A25908/pdf (accesat în septembrie 2017).

Hristea, Th. 1984. *Sinteze de limba română*, Ediția a III-a. București: Editura Albatros.

Mănucu, N. 2003. Salomeea sau devenirea unui mit. În *Metamorfoze: imagine-text. Studii de iconologie*. București: Editura Universității din București. http://ebooks.unibuc.ro/filologie/metam/7.htm (accesat în septembrie 2017).

Munteanu, C. 2013. *Frazeologie românească. Formare și funcționare*. Iași: Institutul European.

Munteanu Siserman, M. 2015. Onomastic Markers in Romanian fixed structures. Sociolinguistic and cultural perspectives. În *The Proceedings of the International Conference "Communication, Context, Interdisciplinarity". Section: Language and Discourse, 3*, 67–77. Tîrgu-Mureș: "Petru Maior" University Press. http://www.upm.ro/cci3/CCI-03/Lds/Lds%2003%2005.pdf (accesat în septembrie 2017).

Necula, G. 2008. Limba de lemn împotriva imaginarului lingvistic religios în discursul literar. Expresii izgonite. *Philologica Jassyensia* IV (2): 87–97.

Otto, R. 2005. *Sacrul*. I. Milea (trad.). București: Editura Humanitas.

Pop, A. N. 2014. Imaginea îngerului în frazeologia românească și spaniolă. *Dacoromania* 2 (XIX): 153–165.

Popușoi, C. 2014. Expresii românești construite cu elemente legate de valorile creștine și neocreștine. În *Limba română: diacronie și sincronie în studiul limbii române. Actele celui de-al 13-lea Colocviu Internațional de Lingvistică (București 13–14 decembrie 2013): Stilistică,*

BDD-V4387 © 2017 Editura Mega, Editura Argonaut
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.143 (2026-11-18 20:52:11 UTC)

pragmatică, retorică și argumentare, lexic, semantică, terminologii, 383–391. București: Editura Universității din București.
Rusu, M. M. 2009. Competența de comunicare – perspective de abordare. *Limba română* 11–12. http://limbaromana.md/index.php?go=articole&n=797 (accesat în septembrie 2017).
https://adevarul.ro/economie/bani
https://cititordeproza.wordpress.com/2010/06/30/poiana-lui-iocan
http://ebooks.unibuc.ro/filologie/metam/7.htm
http:// www.infopsihologia.ro/2011/10/psihologia-inversa
https://istoriiregasite.wordpress.com
https://www.muzicabuna.ro › Articole
https://ro.wikipedia.org/wiki/Gheza_Vida

BDD-V4387 © 2017 Editura Mega, Editura Argonaut
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.143 (2026-11-18 20:52:11 UTC)